

UNGARIA

REVISTĂ SOCIALĂ-ȘTIENȚIFICĂ-LITERARĂ.

Apare

(așară de Iuliu, August)
odată pe lună

REDACTOR:

GRIGORIU MOLDOVAN.

Abonament:

Pe an 6 fl (14 franci)
Pe 1/2 de an 3 fl (7 fr)

VIOLINȚA ÎN LUPTA RASELOR.

Una dintre celea mai greșite păreri e, că cu violința rase și popoare puternice s'ar putea transforma și despoia cu desevîșire de naționalitatea lor. Ce e drept istoria ne arată unele casuri, când unele rase au căzut jertfa violinței. Pre aceste rase însă tirănia ori le-a stirpit cu totul, ori le-a colonizat într'alt loc.

Nici Roma n'a executat sistematic politica contopirei prin violință. Imperiul roman a dat semnele cele mai serioase ale decădینței sale atunci, când Roma pre timpul lui Claudiu, ce e drept nu prin violință vedită, ci prin absoluta valoare a gramaticii sale, a voit să-și octroieze naționalitatea asupra cuceriiților. Din ceea mai întunecoasă perioadă a caesarismului datează aceea lege romană eternisată prin Svetoniu, conform căreia numai acela a putut fi cive roman, care a știut latinește. Cu toate acestea istoria a însemnat și unele casuri de aceea, când Roma a estirpat ori a colonizat într'alt loc rase întregi. Rusia a imitat aceasta politică romană, îndeplinind

chiar și în zilele noastre stirpirea ori colonizarea într'alt loc.

Asimilațiunea însă, care par excellence e rezultatul luptei culturale, numai în celea mai excepționale casuri se efeptuește cu ajutoriul vilinței. Numai atunci, când violința se luptă cu armele unei culture foarte superioare. Ce este drept a fost și unele casuri de aceea, că masse barbare au contopit în sine unele rase superioare lor în cultură, dar aceasta transformare s'a putut întâmpla numai atunci, când massele barbare au fost într'un număr preponderant asupra aceloră. Aceasta s'a întâmplat în Anatolia, unde numărul preponderant al turcilor au contopit în sine grecimea superioară lor în cultură. Dar violința, dacă nu se luptă cu armele nimicirii totale, de comun ajunge sau la un rezultat foarte neînsemnat, sau dând însă de reacțiune conduce la un rezultat contrariu.

Deja aceste câteva șire dovedesc mai pre sus de ori ce îndoiială aceea, că aceea acusă a daco-românilor e lipsită de ori ce basă

serioasă, că adevărul Ungaria îi con-
topește pre români cu violența. Ace-
asta acuză presupune neștiința eth-
nologiei chiar și la națiunile culte,
presupune că nici francezii, nici
germânii, nici celelalte națiuni cul-
te nu cunosc istoria nașterii rase-
lor și națiunilor. Numai acest fapt
ne explică lucrul cum de agitătorii
umplu presa europeană și în spe-
cial cea franceză cu acuze revolta-
toare, despre modul cum maghia-
rii estirpează limba română.

Francezii în special pot de-
veni foarte sentimentali față cu a-
cestea gravamine, căci ei știu din
esperință cum e persecutată limba
franceză în Elsața și Lorena. În
acestea două provincii luate dela
francezi decurge faptic și foarte
sistematic germanizarea, și nici nu
se poate nega, cumcă germanisa-
rea și are rezultatele sale prac-
tice. Inse germanisația din Elsația
și Lorena încă nu se poate lua
drept de o luptă crudă și estir-
pătoare de rasă. Aceasta luptă de-
curge în Pozen. După-ce puterea
Statului și toate instrumentele ad-
ministrației s'au părut a fi de ne-
suficiente pentru germanizarea Po-
zen-ului, Germania încă pre timpul
lui Bismarck a început estirpirea
rasei polonilor. Nu cu mai puțin
de cât o sută milioane dătorii de
Stat, respective ajutor de Stat în-
aintează colonizarea germanilor și
și expropriarea polonilor.

Așa s'ar părea, că lupta națio-
nală și între rase escugetată de
Bismarck și a eshauriat ultimele
mijloace și s'a pronunțat ultimul
cuvânt.

Dar o singură ochire asupra

istoriei mai noauă a Rusiei va con-
vinge pre toți despre aceea, că mij-
loacele germanisătoare ale Germa-
niei sunt foarte primitive. Conto-
pirea cu scop, asimilarea a toate
alte rase în marea rasă moscovită,
în imperiul țarilor decurge cu mij-
loace fără păreche în istoria ome-
nimei.

Toate acelea dispoziții de cari
s'au folosit odinioară imperației, con-
sulii, proconsulii romani spre estir-
pirea raselor întregi, ori spre trans-
locarea în bloc a acelora, dispar
pre lângă faptele guvernelor din
Sânt-Petruburg.

Nu de mult s'a întâmplat, că
lui Nicolau al II-lea toți supușii sei
poloni au trebuit să-i presteze jură-
mântul de fidelitate în limba rusă.
Aceasta se repetă înse numai la
persecutarea limbei polone prin care
au culminat toate acelea dispoziții,
conform căror limba polonă o scoasă
din școală și biserică. In toată Po-
lonia limba instrucțiunii e limba
rusă și se întreprind pașii cei mai
serioși pentru sufocarea liturgiei po-
lono-catolică. Dar în Polonia mai
vîrtos după revoluțiunea din 63, a
fost atăcată întreaga posesiune ag-
rariă polonă, și încă nu așa ca în
Pozen, prin colonizare, ci prin sila
de a le vinde, care procedură e
fără păreche în întreaga lume. Mij-
loacele volnice ale țarismului sunt
prea bine cunoscute în întreg im-
periul lui. Rusificarea volnică acum
se estinde și asupra provinciilor
baltice. Una dintre ultimele fapte
ale lui Alexandru al III-lea a fost
ceea, că a supus confesiunile neor-
todoxe sub biserica ortodoxă, a că-
rei prelați decid apoi, că oare cu-

tare confesiune poate-și edifica biserică.

Despre acestea fapte a rusificării, a căror țintă e să absoarbă în marea rasă rusească pe poloni, ruteni și germani, numai a patat să audă Europa, căci acelea provincii în cari decurge lupta exterminătoare a raselor, sunt aproape de statele Apusului și ordinațiunile volnice sdrobesc popoare culte, cari în durerea lor țipă și țipetele lor provoacă ehou în pressa europeană.

Dar acolo e Basarabia pe care Rusia a răpit-o dela Români cu ocaziunea ultimului resbel ruso-turc. Aceasta e o provincie, care cade cu totul la o parte.

Guvernului rusesc nu-i poate fi teamă, că din faptele volnice săvârșite aici să va strecura ceva în Europa. Și ca nu cumva foile (ziarele) române să poată spune ceva lumii, guvernul rusesc prin o simplă ordinațiune le-a oprit toate. Astfelu nici barēm un gemet nu se aude despre aceea, cum decurge munca rusificării în Basarabia.

Senatorul Șoimescu în opul său „România, Russia și întreita Alianță” îi face atenți pre compatrioții sei pre români, la soartea fraților lor din Basarabia și tot odată trage o paralelă între tractările de cari îi împărătește Ungaria pre români și de cari Rusia.

„Abia sau dedat scrie el „românii ca să privească și spre frații lor din colo de Prut, cari sufer sub canciuca rusească și se poartă cu mai multă simpatie de frații de dincolo de Carpați, — deși Ardealul și Bănatul nici e ând n'a

fost părți integrante ale statului român, pre cum a fost Basarabia partea integrantă a țării lui Ștefan Cel Mare până la 1812. Români de dincolo de Carpați nu pier pre lângă toată asuprirea maghiarilor, elementul român acolo e tare și se luptă bărbătoște — pre cale legală și constituțională — pentru susținerea limbii și națiunii sale.

Lucrul nu stă stfelu în Basarabia.

Resultatul preponderant al simpatiei manifestate față de românii transcarpatini obvine din desul contact comercial și cultural, care sustă între Ardeal și România liberă în urma acelei emigrări necontenite, care curge din acestea țări. Emigrații la noi și câștigă avere, se ridică la autoritate socială, ma într'un grad oarecareva influențază și asupra cercurilor noastre politice și parlamentare. Natural că aceștia ne uitând curund patria lor și obiectul aspirațiunei inimei lor trece preste piscurile Carpaților și pentru aceea se nisuesc și aici la noi a crea un curent național în sensul acesta.

Dacă însă comunitatea ideilor și simțemintelor se mișcă pre basă națională și culturală între margini naturali, fără ca să vatem e cătuși de puțin relațiunile politice internaționale dintre Statul României și monarchia Austro-Ungariei, nimeni nu poate face nici o obiecțiune contra acestui lucru.

Cea mai celatantă dovadă a iubirii și a servițiilor, cari le

putem presta fraților noștri de preste Carpați e, dacă nu vom ațîța în ei atari iluziuni, cari nu se pot împlini fără a esacerba relațiunile noastre legali față cu magiarii, atrăgând suspățiunea și neîncrederea acestora asupra noastră, că adeca noi am lucra la subminarea monarhiei Austro-Ungariei, ma că am devenit instrumentele Rusiei. Cu cât mai tare se vor încrede magiarii în loialitatea românilor, cu atât mai tare li se va domoli șovinismul și în urmă vor ajunge la aceea convingere, că față cu periclu comun care ne amenință, panslavismul, înfrățirea maghiaro-română, — dispunend de fortăreața naturală a Carpaților, — va forma cel mai puternic obstacol contra invasiunii rusești și tot-odată cea mai puternică garanță esistenței lor în viitor.“

Admonițiunea lui Șoimescu, însă n'a aflat resunet în națiunea sa, societatea română nici acum nu-și bate capul cu soartea fraților basarabeni, a căror viață e într'adevăr vrednică de compătimit.

Guvernul rusesc până în timpurile mai dincoace a confiscat chiar și cărțile și ziarele ce soseau acolo din țări streine. Cărțile române scolare încă au fost interzise. Importarea acestora, pre cum a ziarelor române numai în timpurile mai recente le-a conces țarul rusesc.

Acest act de grație s'a părut a fi deajuns înaintea ligei bucureștene, ca cu ocașiunea ultimei adunări generale (ținută la 4 Iunie 1895) să-i voteze mulțămită țarului

tuturor rușilor. Ce recunoștință ar merita atunci guvernul și Statul maghiar, cari conced importarea a ori-ce cărți sau ziare române în Ardeal și Ungaria; ma sub liberala constituțiune maghiară e cu puțință ca pre teritoriul statului maghiar să apară foi românești agitătoare contra întregității acestui Stat? Liga bucureșteană față de Ungaria astfelu ș'a aretat recunoștința, că ș'a ales de membru pre Lueger pis-muitoriul unguilor. Pre lângă toată recunoștința votată țarului totuși rusificarea violentă decurge în modul cel mai perfect pre toate tere-nele, chiar și pre cel a religiunei. Numai preoților români mai de etate le este conces să celebreze liturgia în limba română, cei tineri toți sunt obligați a servi rusește.

Cu ajutoriul astorfeliu de mijloace decurge contopirea pre aiurea și decurge nu numai în Rusia, cu acarei grozăvenii mascate ori fațișe s'a dedat deja lumea cultă, ci decurge deși în un mod mai pacinic, și la națiunile, cari stau în fruntea civilizațiunei.

Și totuși noi maghiarii suntem tiranii. Noi, cari contra rasei și limbei române n'am sėvărșit nici un fapt violent. Noi cari le concedem românilor să-și susție școli medii.

Vestitorii tiranismului maghiar sunt celea mai bine de trei mii școli cu limba de propunere română, băncile de credit ce în continuu înfloreș și se desvoaltă, pressa română egală cu pressa maghiară și cu un cuvînt puternic progres cultural, pre care 'l dovedește românimca ungureană și cu care nici

pre departe nu s' poate asemăna progresul cultural a românilor din regat.

Noi suntem tiranii cari concedem ca băncile române să esproprieze rasa maghiară alcătuitoare de stat înlocuindu-o cu românii. Noi suntem tiranii nimicitori de rase, cari am privit cu un indiferentism păcătos perirea nu a unei sentinele magiare.

Noi suntem barbarii tirani, cari concedem, că în Ardeal s' apară ziare române, cari stau în serviciul dacoromânismului și pre a căror redactori și colaboratori numai în acel cas extrem îi ajunge vre-o pedeapsă foarte ușoară din partea justiției noastre, dacă atacă pre față patria și națiunea.

Atari tirani suntem noi de presente. am fost în trecut și vom fi pre viitoriu. Și ori cât ne-ar agita acusele perfide, vom rămânea tot-dea-una pre terenul legalității, egalității de drept și libertății. Și nu numai pentru aceea pentru că nu știm fi tirani, și pentru-că nu voim a imita exemplele brutale amintite ci tot-odată pentru aceea pentru-că știm foarte bine din istorie și din experiența prezentului, că mijloacele violente de contopire de comun sunt fără rezultat, și foarte adeseori provoacă chiar rezultat contrariu.

E o greșală a crede, că în Franca unitatea limbii ar fi fost provocată prin nisuițe contopitoare făcute cu scop. Căci unitatea limbii franceze în mare parte s'a format în seclul al XI-lea, și abia au mai ramas ici-colea puțin celtism ori germanism.

Mulți confundă unitatea limbii franceze cu unitatea națiunii și a Statului francez, pre cari într'adevăr numai o politică consecventă și urmărită cu scop le-a putut însgheba față cu provincialismul. Nici pre slavii de Nord-Ost nu i-a contopit violența, ci cultura. Limbile și națiunile unitare pretutindenea le-a format cultura și aceasta le va forma și pre viitor.

În dominiul limbii ce o drept s' pot ajunge unele rezultate, precum ajunge Germania în Pozen și în Elsas-Lorena. Dominiul limbii însă în decursul istoriei tot-dea-una a fost supus clătinării. O contopire în bloc însă cu mijloace volnice e ceva imposibil. Tocmai esemplul Rusiei arată că și mijloacele violente întrebuintate de cea mai mare și mai energică putere, încă-'s fără rezultat, când e vorba de contopirea raselor mai însemnate și a grupelor întregi. Polonii azi sunt mai puternici, ca înainte de persecuțiune, au ajuns la o avere ponderoasă față cu imperiul rus.

Că încordarea Germaniei pentru germanizarea Posen-ului la ce rezultat puțin a dus știe întreaga Europă.

În Basarabia poate s' ajungă Rusia la deplin rezultat, deoarece colosul Nordic s' apasă cu toată puterea asupra câtorva mii de români.

Grupe mici de popoare sub povori enorme s' sdrobesc, dar popoare mari nici când. Pre acestea numai cultura le poate asimila și încă și aceasta numai în acela cas, dacă nu s' naște în ele reacțiune culturală.

Aceea cauză a dacoromânilor deci, că ori ce volnicia a maghiarilor ar despoia de naționalitatea și limba sa pre românească de trei milioane și jumătate, o ceea mai mare absurditate. Volnicia ca mij-

loc de contopire e o minciună istorică. Volnicia maghiarilor deci e o detorsione dacoromână și o denunțiere fără sens și refutată de istorie.

Gustav Beksics.

ÎN PENINSULA BALCANICĂ SE NAȘTE O LIMBĂ ROMÂNĂ.¹⁾

(Urmare.)

În scaunul domnitoriu din Tirnovo s'au suț Boril fiul surorii sale, ear copii lui Caloioan: Asan, Ioan și Petru s'au refugiat în Rusia. Și Boril s'au luptă cu latinii, dar la 31 Iuliu 1208 suferi o mare derută din partea lor.

Așa s'au pare că după aceea s'au născu o pretinie oarecareva între el și imperatul Enrie, deoare ce acesta în 1213 'și luă de soțică pre sora lui Boril. Dar în 1216 moare Enrie, și astfeliu Boril f'au părăsi²⁾, pre care întorcându-se Ioan Asan cu arma rusească, îl învinsă și 'l orbi în anul 1218.

Ioan Asan al II-lea (1218—1341) o cel din urmă domnitoriu însemnat din vița ajunsă la putere în 1185. Pre acel timp regii maghiari 's: Andreiu al II-lea (1205—1231) și fiul seu Béla al IV-lea (1235—1270); în Nicca domnia însă Theodor Lascaris (1204—1229) și ginele acestuia Ioan Vatatzes Ducas (1229—1253), restituitorii imperiului grec.

Regele maghiar Androi al II-lea reîntorcându-se în 1219 din espedițiunea cruciată, spre îndeplinirea căreia făc'au vot încă pre când trăia tatăl seu, în drum fidentă pre Maria ficia lui Theodor Lascaris, pre sama fiului seu Béla, ear pre ficia sa o fidentă pre sama lui Asan, țarul Bulgarilor.

Asan s'au aliază cu Theodoros dom-

nitoriu Epirului; dar acesta ca om schimbăcios și trădător, în curund strică alianța pornind cu armată mare contra lui Asan, spre întimpinarea lui trimite o trupă mică constătătoare nu din mai mulți decât o mie de cumani, inimicii s'au întilnesc la fluviul Hobros (Marifa) și Asan repoartă o învingere glorioasă în luna lui April a anului 1230. Învingerea și-o împreună cu atâta moderațiune și umanitate, încât îi s'au supun toți locuitorii începând dela Adrinapol până la Durazzo. Acropolita 'l lăudă, zicând că n'au măcelărit nici pre supușii sei proprii nici pre romaei (greci), din care cauză 'l iubeau nu numai bulgarii, ci și romaeii și alte popoare.³⁾

Tot atunci odifică o catedrală în Tirnov, acărei inscripțiune au descoperit'o în timpurilo mai noaue. Între altele aceasta inscripțiune vestește, că: „Pre timpul când pietau catedrala, cu ajutoriu celor 40 de martiri purtam resbel în Romania, contra grecilor, pe Kyr (domnul) Theodor Comnin il făc'au captiv din preună cu toți boerii lui, și eucerind tot teritoriul începând dela Adrin (Adrinopolis) până la Draci (Durazzo). Francii s'au manținut numai Tarigradul (Constantinopol) și orașele din jurul lui, dar lucră amesurat voinței melo; așa a voit D-zeu³⁾.“ În anul 1230 adeva pre tronul Constantinopolitean ședea numai un co-

¹⁾ Acropolita edi. Bonn, p. 34. După scriitoriu grec lupta pentru Tirnovo ar fi durat șapte ani, până ce în urmă oamenii lui Boril ostenindu-se, trecură la Ioan.

²⁾ Acropolita, p. 45, 46.

³⁾ Jirecek, Gesch. d. Bulg. p. 251, 252.

pil, până când în 1231 Ioan Brienne nu l'a ocupat acela ca coimperat¹⁾.

Până acum Asan la aparință a onorat biserica romană aceea pro papa, dar după aceea s'a aliază cu Imperatul grecilor cu Vatatzes, contra latinilor. Rebelul îl începă Vatatzes, luând de la venețiani Callipolis-ul.

Aici se întâmplă în 1234, regina magiara Maria și fiica sa de zece ani, Elona, cu imperatul Vatatzes cu regina Irina și fiul lor de 12 ani Theodor. Alianța o sigilează cununia celor doi copii pro care o îndeplini Germanos, patriarhul Constantinopolitean, precum sigilată f'u și independința bisericii bulgare de patriarhul Constantinopolului, căci pro mitropolitul Tirnovului pro Joachim, 'l rădică la rangul de patriarh al Tirnovului, prin convoirea imperatului și a patriarhului²⁾. Cei doi aliați împresoară și Constantinopolul, deși înzădar.

Auzind despre aceasta papa Gregoriu al IX-lea, îl provoacă pro Béla al IV-lea, regele maghiar cumcă s'e pornească în ajutorul Constantinopolului și contra „schismaticilor Vatacius și Asanus“. Căci manșinerea Constantinopolului o de lipsă și pentru locul sacru, unde și de unde numai prin Romania este trecere și reîntoarcere liberă. Dacă imperăția Constantinopoliteană ar ajunge în puterea grecilor, cari și decăt păgânii uredes mai tare pro latini (qui magis Latinos odiunt quam paganii), pământul sfânt s'ar perde curund. Grăbească deci magiarii (homines Ungariae) spre ajutorul aceluia, căci de ei e mai aproape³⁾.

Pro elorul maghiar încă 'l îndeamnă

¹⁾ După imperatul Enrie a urmat cumnatul seu Petru Courtenny, care căzând în captivitatea episcopilor, muri acolo. După Petru a urmat fratele seu mai mic Robert, 1240. Acesta a fugit puslanim în 1228, car de urmaș a lui Petru a ajuns copilul Balduin. De coimperator deveni Ioan Brienne (1231—1237).

²⁾ Acropolita, edit. Bonn, p. 54, 55. Jirecek, Gesch. d. Bulg. p. 258, enarează lucrul mai pro larg ca martorul ocular, Acropolita, nu știu dacă cu demnitate de credință.

³⁾ Theiner, Mon. hist. Hungariae I. 140. La Densusian CIX.

papa la expedițiune cruciată contra lui Asan, ma îi roagă chiar și pro metropolitii, episcopii și abații etc. din țara bulguro-vlachă (în Bulgaria et Blachia constituti), că s'e primească bino delegatul, și să-'l sfătuiască pro Asan, ca cu putere îndoită să sprijinească imperiul latin, și să s'e despartă de Vatatzes, pro care prin viganță ar fi foarte bine dacă ar putea reîntoarce la biserica adevărată (utinam per viganțiae vestrae ad sinum ecclesie, superna suffragante elementia redituro⁴⁾).

La urgitaroa papei regolo nostru Béla al IV-lea scrie mai pro lung din Zólyom, ce comuncie mai pro larg in estras.

Béla supunându-s'e admonierii papei, l'a rugat de mai multe ori pro Vatatzes, imperatul grecilor (Vatacium Graecorem imperatorem), să fie credincios scaunului apostolic. Episcopul din Perusia, ca legat în urma încredințării luate a provocat regele „că din mandatul scaunului apostolic (astfeliu zice) și pentru iertarea păcatelor noastre s'e ocupăm țara schismaticului Asan (ut terras Asani (sic) utpote schismatici auctoritate sedis apostolicae in remissionem peccatorum nostrorum occupare dignemur). Dar între noi și Asan sunt legături de amicitie și consăngenitate. Ia romas copil și elironom dela sora noastră fericită 'n D-I; el ne împlinește datorința noastră, ca și cum ne-ar fi nu numai amic, ci chiar aproape supus (nostris iussionibus (sic) in omnibus est subjectus, ut montam amicus quam suaditus videatur). Dacă'l vom atăca prin aceea ne ofensăm toți binevoitorii din Romania. Apoi Vatatzes a fidențat pro nepoata noastră (pro Elena fiica Mariei) pro sama fiului seu, ear el e frate cu scumpa mea soție și astfeliu Asan s'ar simți vătămat și în persoana sa proprie. Și dacă chiar și mai tirziu s'ar invol la uniro, să s'e îndure sfinția Voastră a'l primii cu bunăvoința-Ve îndatinată. Inse înaintea mân-

⁴⁾ Theiner, ibid. I. p. 157. La Densusian CXXIII.

tuierei sufletului nu e iertat să pui nimica, avem de cuget, că ori în persoană ori prin oamoniile noastre să ocupăm Bulgaria și alte proprietăți alui Asan, supunându-le acelea în celea sufleteste scaunului apostolic, car în celea lumoști nouă.

Dar spre efortuirea acestui lucru mare să recere și conlucrarea papoi. Cu rugarea respectivă regele trimisă la scaunul apostolic pre episcopul din Jauriu, dar dacă acesta din întâmplare ar întârzia, a trimite și prin legat. »Rugarea noastră e, zice regele, că cu demnitatea de legat să nu se investească altul ci numai noi, că astfel să putem ordina liber episcopatele, deoarece acest drept i-e permis sfântului Ștefan (quia haec omnia beatae memoriae antecessori nostro, sancto Stephano, sunt concessa). Aceasta o cerem pentru aceea, pentru că dacă locuitorii de acolo ar vedea, că mergem în țara lor cu legatul roman, ar eugeta numai decât că și în celea lumoști voim să-i supunem sfântului scaun. Căci mai virtos cu aceea ne invinovătesc pre noi și și pre alți creștini, că suntem servitorii scaunului roman.

»Apoi fiind-că în părțile Bulgariei, în provincia Severinului, care înainte de aceea a fost goală, numărul locuitorilor s'a înmulțit, cari până acum n'au aparținut nici unui episcop, să ni se dea dreptul ca pre aceștia să-i supunem, după placul nostru cutărui episcop.

Regele și mai cere încă și aceea ca să poată purta crucea înaintea sa prin Ungaria atunci, când v'a porni contra lui Asan, cași pentru cei ce ar lua parte în expedițiunea pentru ocuparea locului sfânt.

Mai departe cere regele, că să se ezică escomunicațiune asupra tuturor celor cari ar cuteza a atăca Ungaria în timpul cât el ar purta resbel contra lui Asan, dar apoi dreptul de a ocupa Bulgaria să nu i se dea și altuia, ci numai lui. În urmă 'l roagă ca Ungaria să se absolveze de sub escomunicațiunea sub care a fost pus episcopul din Praenost, Iacob, delegat fiind (Iacobus Praenesti-

nus sodis apostolicae legatus), care nu cunoaște jurstările aceostei țeri (cui tanem statua Hungariae ei esset ingonitus).

Papa îi împlinoște cu plăcere corerile lui Béla, care însă nu e silit să moargă contra lui Asan. Căci acesta ș'a readus fata dela Vatatzes, unde ar fi trebuit să fie educată și închină carăș spre papa.

Totuși în 1239 l'a anatomisat papa, deoarece earăș s'a împăcat cu Vatatzes. Asan a murit în luna lui Iunie a anului 1241. Urmatoriul i'a fost fiul seu de 9 ani, Coloman. născut dela soția s'a magiară Maria, ear după moartea acostuia (1246) îi urmă fratele seu mai mic, Mihai Asan (1246—1257). Acesta fū ucis de cătră unchiul seu Coloman al II-lea, a cărei viață nu preste mult fū stinsă de Uros Rosos. Astfeliu s'a stîrpit vița Asaneștilor, care întra câtva a fost câștigat renume vlachilor din Balcani.

Acropolita istoricul lui Vatatzes și al fiului seu Theodorie al II-lea, nici când n'amintește pre vlachi, cu toate că deserie în detail istoria Asanestilor, deși nici numele nu e necunoscut înaintea lui. Căci când enumeră posesiunile lui Asan al II-lea, amintește *Vlachia-Mare*, pre aceasta asemenea o a adncsat imperiului seu¹). Nu suferă îndoială că în restituirea regimului ori țarismului bulgar al doilea au luat ceva parte și vlachii, fiind vlachi Asanești, dar partoa cea mai mare constitutivă a noului stat au format'o bulgarii: spiritul a fost bulgar precum bulgară a fost și biserica. Nu e iertat să trecem cu vederea nici rolul eumanilor, căci fără ajutoriul lor cu greu ar fi înviat a doaua Bulgaria.

Când în anul 1185 Asan și Petru s'au resculat contra împărăției byzantine, eumanii domniau dincolo de Dunăre, în părțile resăritone ale Ungro-Vlachiei (România) de mai târziu, mai departe în Moldova și pre litoralo de Nord ale Marei-negre. Frații se întoarseră cătră ei după ajutoriu, cu care după cum am văzut, au și învins armățile grecilor. Apoi

¹ Acropolita, 46.

și după aceea ajutoriul col mai de frunte a Bulgariei devenită independentă față de Imperăția latină l'au format cumanii.

Invasiunea tatarilor îi alungă pro cumanii de pro șesurile Moldaviei și Vlachiei, dintre cari parte s'au așezat în Ungaria, parte refugiindu-s'ă pro lângă malul drept al Dunării a rămas între bulgari, cu cari erau aliați ma dintre ei s'au așezat și pro teritoriul imperiului latin, unde i-au primit bucuros.

Imperatul latin Balduin al II-lea, prin ceremonii păgâne închiuă contractul cu cumanii. Într-o armată păgână au sacrificat câine, oar contractanții spre iutărirea contractului își gustară sângele unul altuia.¹⁾

Alberic, un călugăr cistoreit însoțitoriu al armatei cruciate, enarează închierea căsătoriei alor doi duci cumanii, pro cum și alte întâmplări ale lor. „Soroniuzice, a avut două fete botezate în Constantinopol din cari pro una o a luat Vilhelm fiul mai mare al grașdurilor împărătești (comē tablo — comes tabuli) car pro ceealaltă Balduin de Hainak. Iar pro fata lui Iona — care părea a fi regele suprem al cumanilor (qui videbatur esse maior in regibus Cumano- rum) — o luă balul (judo) Nargold după moartea căruia veduva s'ă făcu călugăriță.“ Apoi Alberic continuă astfel: Amintitul Iona a murit în 1241. Nefind însă botezat, l'au îngropat afară de zidurile Constantinopolului într'un mormint mare. De-a dreapta și de-a stînga mormintului au spânzurat opt armași (purători de arme) viui, cari au voit să moară do bună voie. Într'acelaș mod au spânzurat și 26 do cai²⁾. « Atăta despre cumanii dintre latini.

La Bulgarii încă s'au căsătorit nobilimea cumană cu boorii, astfelu deci au ocupat loc între familiile celea deintăi ale țării, natural cu creștini aparținători bisericeii domnitoare. Din aceea nobilime cumană o și Georgiu Terterij, care în 1280 s'ă sui pro tronul țării bulgar, consăngeanul seu Ellemir încă a domnit independent în Balcani. Vița Terterij a fost la guvernul țării până în 1322 ma și Mihaiu din Bdyn (Vidin) (1323—1330) a aparținut acestei vițe ca col din urmă. Până în ziua de azi s'ă află acolo multe urme a cumanității, atât în nume personali cât și în nume topografice.

Imperiul latin a încetat în anul 1261.

Stratopulos Alexios, ducele imperatului Nicean, Theodor Lascaris al II-lea alungă din Constantinopol pro latini urgișiți. Theodor Lascaris la 14 August 1261 intră în metropola imperiului grecesc, dimpreună cu coimperatul și tutorul seu Mihai Palaeologul. Mihai orbind pro tinerul Theodor, începă a domni singur îndeplinind espieră ce i-o dăduse neinduplecatul patriarh Arseniu, pro pentru aceasta faptă tirană a lui. Dar fiind că s'ă unu cu biserica romană deși în inima lui n'a fost nici când catolic, nu pută dobândi iubirea supușilor, deși în altă privință a fost imperat bun și viteaz, reocupând pro sama imperiului grec multo provinciilor perdute.

Întărind la anul 1272 crisobul imperatului Basil al II-lea, recunoscă independința bisericeii bulgare do patriarchatul Constantinopolitean, care a fost dobândit'ă în 1234 Asan al II-lea și dela Vatatzes.

Istoria urmașilor lor nu aparține însă cadrului acestui op, pro cum nu

l'au fundat (qui videbatur esse maior in regibus Cumano- rum). Hasdeu și uită însă că cumanii nu locuiau încă în căsi stabile ci numai în sătri, ceea ce știm despre cumanii din Moldova și Ungaria, astfelu deci regele cuman Iona n'a edificat fertăreață ori cetate. Dar ocupând Béla al IV-l a Severinul, de secur a dispus ca acolo să se edifice fortăreață și aceasta o a numit locuitorii slavi »regească« (királyi) Craiova deci și-a luat numele și originea dela aceasta fortăreață numită »királyi«.

¹⁾ Gibbon (Decliu and Fall of the R. E. 1789 ediț. de Basel, t. XI. p. 94.)

²⁾ Albericus, ed. Leibnitz. Hannover, 1698. p. 579. la Jirecek, Gesch. d. Bulg. p. 207. Aceasta edițiune o citează și Petricicu Hasdeu în opul seu „Ol eneșcele“ (Craiova, 1884). Scriitorul român atribue fundarea Craiovei lui Iona regele cumanilor, doarece »Craiova« (kralyova) însemnează atăta cât »regesc« pentru aceea acel oraș necondiționat a trebuit să-l fundeze rege. E bine dar acolo alt rege 'a fost, decât numai cuman: atunci de secur Iona

ceea a regilor Bulgari. În anul 1398 deveni Bulgaria întreagă provinciă turcească, iar restul imperiului grec, prin ocuparea Constantinopolului, ajunsă în anul 1454 sub domnia lui Mohamed al II-lea.

Isvoarele primo byzantine pre poporul nou l' numesc *Blach, Vlach* (Βλαχ). Dela cine și are originea aceasta numirea, dela însăși byzantinii, ori dela alții?

Mie așa mi-să pare, că nu dela byzantini. Adeca îndată ce grecii s' cunosc cu romanii, pre eceștia îi numesc *romaei* (Ῥωμαῖος). Byzantinii cari începând dela Constantiu Marele sunt continuătorii imperiului roman, încă s' numesc pre sine *romaei*.

Până când deci limba romană a romas de limbă a guvernării, legislațiunii și armatei, până atunci cei ce vorbeau aceasta limbă s' numeau pre sine în limba latină *romani*, iar în ceea grecească *romaei*.

Cu toate că viața publică cu totul s'a grevizat, la popor totuși în multe locuri a remas limba latină. Poporul vorbitoriu de aceasta limbă necondiționat a păstrat numele de roman, prefăcându-l acesta în *rumân* (*rumuny*) sau arumin.

Nașterea *rumânimeii* (*rumunyság*) adeca a *vlachiceii* limbă romană nouă populară, s'a întâmplat dela anii 400 până la 600 după Chr., s'a format deci înainte de ce s'ar fi stratificat asupra ei vițele slavice din peninsula Balcanică. După Schuchardt (*Voc. des Vulgärlatein* I. p. 101.) încă prin secolul al VI- și VII-lea a străbătut în somn de viață comun întreagă limba populară romană, unele schimbări fonetice atunci ajung la valoare în toate membrele marelui corp. Schimbarea lui *e* în *ce* înainte de *i* și *e* și în *s* atunci devine generală, precum și diftongizarea lui *e* și *o* (*ea*, *oa*). Astfelu deși Schuchardt secolul al VII-lea l' ea de acel termin, până când s'a format »lingua Romana rustica.« Dar după asertiunea corectă alui Wilhelm Tomaschek în peninsula Balcanică acel ter-

min a sosit mai de timpuriu, deoarece după emigrarea slavilor (600-625) aici a încetat comunicarea cu cealaltă lume romană. Atunci au trebuit să s' nască acelea schimbări fonetice, prin cari s' deosebește limba vlachică de celelalte limbi romanice. După aceea apoi se începe influința slovenă, care e foarte caracteristică cu privire la toate dialectele vlachice¹⁾.

Illiria și Dalmația sub domnia romană s'a fost împărțit în trei cercuri (*conventus*), a căror capitale erau *Scardona*, *Salona* și *Narona*.

E de însemnat că vlachicul sau românul *cuvînt*, care însemnează »vorbă« e detorsiunea »conventus«-ului (*convenire*, *adunare*), va s' zică din latinul *conventus* s'a făcut vlachicul *cuvînt*, dar cu alt înțeles. În »convente« natural că oamenii au cuvîntat (*vorbit*); dar după ce acelea au încetat »lingua rustica« totuși a păstrat aceasta expresiune cu înțelesul de »vorbă²⁾«.

Devenind sloveni puternici în urma căreia a urmat slavizarea bulgarilor, pre peninsula Balcanică a încetat biserica latină, au încetat deci și predicătorii în limba latină, ocupându-le locul predicatorii și scriitorii slavi.

Cam prin 1000 d. Chr. pre întreagă peninsula balcanică, afară de cetățile dalmatine de pro litoralul mării Adriatice — cari au remas scutite atât de domnia bulgară cât și de ceea s'rbă — s'a auzit numai vorbă slavică și elină în bisericile creștine; scriitorii acelu timp au scris numai în limba slavică și elină. Limba vulgară latină acolo deci n'a avut susținători bisericesti, precum în Italia, Spania și Gallia. Și după ce pre sama scriitorii slavice s'a inventat al-

¹⁾ Wilhelm Tomaschek *Zur Kunde der Illyrischen Halbinsel*. Wien, 1882 p. 28.

²⁾ Asemenea fenomen vedem și în limba maghiară. Cuvîntul »beszéd« e aproape identic cu slavul »besada«. Dar cuvîntul slav însemnează circiter aceea ce latinul *conventus*, adică *convenire*, *societate*. Dar aici se întâmplă »beszéd« (*vorbi*) și astfelu limba maghiară l'a împrumutat cu acest

fabotul cyrilic (885—900) și scrierea cu litere latine a oșit din us, bulgarii și sârbii s'au folosit de scrierea cyrilică, iar byzantinii și olinii vorbitori și scriitori ai limbei grece, s'au folosit de scrierea greacă. Astfelii deci se întreagă peninsula balcanică, afară de cotățile dalmatine, preoțimea și scriitorimea s'a folosit sau de scrierea cyrilică sau olină. Poporul de rind ce vorbea limba latină, adăca poporul vlach, a romas prin urmare fără scriere, adăca a devenit analphabet. Cari dintre ei au aparținut elăsii culte, după cum zicem azi, adăca cari au ajuns între cărturari aceia foarte naturali că a devenit cărturariu slav sau olin.

Analphabeții au fost și în Italia, Spania și Gallia; dar cine a ajuns acolo dintre aceștia în clasa cultă acela foarte natural, că a devenit cărturariu latin.

Numele de popor *blach*, *vlach* prin urmare nu 'și poate avea originea dela byzantini, ci acela s'a născut sau dela slavi sau dela goți. Șafaric scrie: Slavii din timpurile celea mai vechi numese pro chelți *vlachi* și țara lor *Vlachy*. Dar adăuge, că acest cuvint coincide cu germânul *Wälch*, *Wälcher*. Și în vechia-germână *vlach* e atăta cât străin, apoi ital adăca italian (olasz). În limbă Scandinavă dar mai virtos în cea Șvedică 's aparante cuvintele *valla* = a mână la pășune, *vall* = pășunat (cotinit), *vall-hund* = câne păcurărese, *vall-gosse* = copil de păstoriu, *vall-flicka* = fată de păstoriu¹⁾. Din acestea estrag mai virtos acea, că numele de popor *vlach* 'și are originea dela germâni, per eminentiam dela goți, și însămnă vorbitoriul limbei latine și italian. Deoarece goții mai înainte de cât slavii și cu mult mai puternic au influențat asupra imperiului roman din răsărit²⁾. De altmintrea fie ori slavii ori

goții creatorii numelui *vlach* ca nume de popor; atăta e cert, că byzantinii l'au primit acela dela străini.

Am văzut că Kinnamos i-a ținut de urmașii coloniștilor din Italia, iar Nichotas Choniates i-a ținut de traci ori moesieni, ambii i-au cunoscut deci ca popor deosebit de bulgari și greci. Acea tradițiune, că vlachii sunt misionari sau moesieni vechi, a romas și la turcii Constantinopolitani, deoarece sultanul pe voivozii români în mai multe locuri i-a numit „voivozii națiunei moesiene“³⁾.

Cu priviro la naționalitatea lui Asan și Petru decurge mare dispută între istoricii slavi și români, deoarece aceia neagă iar aceștia afirmă tare originea romană a Asaneștilor. În 1199 Inocențiu al II-lea a scris, că pro cum aude antecesorii lui Caloioan sunt din vița nobilei Rome; la ce acesta 'și exprimă bucuria că papa i-a reamintit descendența de sânge (reduxit nos ad memoriam sanguinis et patriae, aqua descendimus). Papa 'l admoniază repetit, că fiind descendend roman, să se alipească atât Caloioan cât și poporul seu de biserica romană.

Aceasta istoricii români o privesc de argument iresturnabil cu priviro la aceea că adăca românii (vlachii) sunt descendenții direcți ai romanilor. Dar nu eugetă la aceea, că papa sub antecesorii lui Caloioan înțelege pro vechi regi bulgari, și numai pro aceia îi poate înțelege că pro bulgari tocmai așa, ca pe vlachi îi privește de descendenții romanilor. Deoarece papa privește originea nu numai din punct de vedere etnografic, ci mai virtos din punct de vedere bisericesc. Și regii bulgari de mai înainte sunt „fii iubiți“ ai papei, când aceștia 'l recunosc de capul bisericei: dar îndată închină dela el, numai decât devin „schismatiei periculoși“, asupra cărora trbuie trimise armate. Și Caloioan e „fiul cel

1) Schafarik, Slavische Alterthümer. Deutsch von Moriz von Aehrenfeld, Leipzig, 1848. I. 32 și 377. Cuvintele șvedice se pot vedea în dicționarele șvedice.

2) În *Neure Erscheinungen d. r. Geschichtschreibung* pro p. 87 am fost scris că numele *vlach* verosimil s'a născut între slavi. E mai seacă originea gotică.

3) Hurmuzachi, Documente privitoare la istoria Românilor. Volum. VII. pp. 24, 25. În traducere Italiană: „Al inclito tra i principi della nazione de Mesia.“

mai plăcut“ al papoi, până când o ținut de capul bisericii, dar când se întoarcă către biserica răsăriteană, o provocat regele Béla al IV-lea, că dacă 'și iubește mântuirea sufletului, să rumpă numai decât și legăturile de consăngenitate și

să ocupe Bulgaria. Căci doar Caloian a devenit grec, iar grecii și decât păgânii uresc mai tare pro latini.

(Finea va urma.)

Paul Hunfalvy.

ROLUL COCOȘULUI, GĂINEI ȘI A OULUI ÎN CREDINȚA POPORALĂ A MAGHIARILOR¹⁾.

Despre cocoș, găină și ou precum la alte popoare așa și la noi au existat de secole concepte mitice, a căror multe rămășițe sunt datele acelea ce le comunicăm mai la vale din credința poporului maghiar. De o parte cocoșul și găina obțineau animale folositoare și „păzitoare“ nu numai în povestile noastre populare, ci și în credința noastră populară, iar de altă parte și ca periculoase, în forma cărora câte odată apar spiritele necurate sau că însuși se predau în serviciul spiritelor rele, pentru stricarea oamenilor. E cunoscută și la noi însemnătatea simbolică a cocoșului cu privire la foc (p. e. 'ți voiu pune pe vîrfurile casei cocoșul roșu, va fi pre casa ta cocoșul roșu). De altă parte apoi se consideră că simbolul vigilanței și a grigiilor; p. e. când cântă cocoșul pre pragul casei, însemnează pericolul ce amenință casa-i cu cântatul cocoșului care prevestește apropierea zorilor, de altminterlea se curmă toate formele, dracul și alte spirite rele și perd poterea.

Cu toate acestea dracul și strigoi

adeseori apar în formă de cocoș negru sau în formă de găină, în următorii dracului o și cocoșul, care e sacrificiul predilect al dracului. (Ip. 55. 246.) Și săpătorii de comori încă găină neagră sacrifică stului Cristofor înainte de a porni la săpat (W. 1. 87. 88. 91.). În Transilvania începând de la Riea și trecând peste teritoriul pământului seculiesc dracul ară cu cocoș valul așa numita »brăzda dracului« ori »cocoșului« (Ar. 1, 108). În legendele noastre și peste comorile afurite și vrăjite încă vighiază cocoșul respective găina.

Cocoșul, găina și oul încă le aflăm la un loc în credința poporului maghiar referitoare la stafii, care aici nu vom a o aminti mai pre larg ca un lucru cunoscut de toți.

Credem a nu servi o muncă chiar fără folos, când ne dăm osteneala a enumera în următoarele toate acele date accesibile din credința poporului maghiar, cari se referesc la cocoș, găină și ouă.

Econoama 'și dă toată silința ca găinile ei să-i oue cât de mult. Dincolo de Dunăre în zori de zi la lăsarea postului mare econoama 'și mătură casa iar gozul într'ascuns îl duce în găinariul vecinului, imitând cotezozitul găinilor, ca astfel găinile să-i oue mult, iar a vecinului său mai puțin. Dacă econoama voiește ca găinele să-i oue mult, atunci în ziua Luței să nu coaso de loc, ci să șadă toată ziua pro perini (Kr. 640). Nu e consult a să ocupa nici un

¹⁾ Isoarele le notez în text cu următoarele prescurtări: *Etnografia*, E. Hermann *Ant. Hegyek kultusza Erdély népeinél. Kolozsvár, 1893.* H. *Ipolyi*, M. *Mythologia*: Ip. *Jankó*. *Kalotaszeg magyar népe: I. Kálmány. Szeged népe: K. Kálmán. A babonáról (Zombor 1877): Kr-Nyelvör: Nyő. Orbán. Székelyföld leirása: O. Versényi. Babonás napok (Körm: czbányai reáliskolai értesítője, 1892): V. Varga. A babona (Arad 1875): Vr. *Wislocki*. *Aus d. Volksleben der Magyaren (München 1893): W. Wislocki. Volksglaube u. religiöser Brauch der Magyaren (München 1893) p. 2.**

găini ori alte aripate străine în ziua Luciei. Nu do mult o muiore din Călata a trecut mâncând prin satul vecinaș și a dat câțiva miezi de pâine la găinile de pe drum, pentru acest lucru sâtenii au bătut-o până la moarte fluându-o de o vrăjitoare, care strică găinile să nu ouă. (Il. P. Hirlep 93 dec. 13). Marți nu o bine a spăla rufe, deoarece găinile vor oua ouă sângioasă (K. 1, 113). Nici în ziua Vârvoarei nu-i bine să coși, deoarece atunci găinile nu ouă în decursul anului întreg (V. 45. l.).

Nici la anul nou nu-i bine să coși deoarece atunci îi coși ouătoarea găinei (Vr. 180).

La Crăciun micuțul Christos să coboară în ieslea de sub masă; pentru aceea ieslea trebuie umplută cu fân. Sub fân e datina a pune grăunțe de cucuruz, de acestea să îngrășă galițele; iar de fân dobitoacelo (Vr. 181.) Dumineca și în serbători o bine să dai de mâncare la găini mălaiu mărunțel ori semănțe de cânepă, că atunci vor oua mult.

Dincolo de Dunăre, pentru ca găinile să umblo tot la olaltă și să se știe tot la un loc, e datina, că în ziua de lăsarea postului mare, fierb cucuruzi și aceștia îi dau de mâncare la găini, împărștiindu-i în locul co-1 cuprinde un cere pus pe pământ.

În Sătmăr să zice, că la anul nou o bine să dai de mâncare la găini într'un cere, ca astfel să oue la un loc (V. 22). În comunile magiare ale comitatului Hunedoarei așa cred, că dacă duc în casă pilugul (taraxacum oficinale) atunci găinile nu ouă. Dacă vom îngropa un cap de țară în găinariu, atunci găinile vor fi ouătoare; toamai așa vor fi (conform credinței populare din Călata) și dacă vom afuma găinariul cu peri de dihor. Cojile de ouă trebuie aruncate 'n foc, atunci găinile vor oua mult. În ziua Luciei nu ouă găinile, deoarece așa ceva ar aduce nenorocire (V. 0); oul ouat în Vinerea mare aduce noroc aceluia, care 'l va mânca. Cărțașul p. o. va fi norocos în joc, dacă va purta la sine un ou ouat în Vinerea mare (Kr. 108). În jurul Jau-

rinului ecooama crede că să înmulțese mai bine ouăle dacă le va scotoli găinile în ziua Luciei. De aceea în zorile acestei zile le scătălește bine cu un hăcurel, zicând într'aceea: dragile mele găine, fiți bune ouătoare, clociți bine și scoateți mulți pușori. În jurul Comornului zice astfel: găina mea ouă, ouă, ouă; a altuia însă cot, cot, cot. Pro teritoriul Rabului să cred că dacă în ziua Luciei pentru prima dată într'un bărbat în casă, acela aduce noroc. Pentru aceea copii în revărsatul zorilor merg din casă 'n casă, având în mână o botă lungă, cu care împung găinile, zicând următoarele: „Dormi gazdă, trează ești gazdă? D-zeu să coboare asupra căsii tale cu șeso boi și șeso cai. Fie ouătoare găinile și gășcelo dvoastre, iar slăcina porcilor dvoștri să fie ca meșter-grindă de groasă. Dee-vă Dzeu o sută de cotețe și un purcol, ca să poată fugi dintr'unul într'altul.“ Aceasta se numește *kotyolás*-ul din ziua Luciei (V. 9). În Somogy să întovărășese 3—4 copii, cari apoi pornesc înainte de zori, deoarece după resăritul soarelui nu mai e ertat. Strigă la ferastră: ertat e a găini = *kotyuni*? Dacă e ertat atunci într'un ogradă, de unde duc în casă un braț mare de lămne, pe cari acolo le și lasă. Șezând pro acestea încep a cânta acestea, imitând în decursul cântărei tonul găinei cocteorozitoare: „Kitty, kotty, kitty, kotty gelegonya kettő.“ Să aveți atâția pui, găște, câte stole pe coriu, fire de iarbă pro pământ. Kitty, kotty etc. așa slănină grasă să aibă porcul d-voastre ca meșter grindă etc.“

Într'aceea căsonii îi praseră cu cucuruzi și le donează ceva. Cucuruzii acestia apoi îi dau la găini, pentru că apoi ouă bine de ei (Nyelvör, V. 9).¹⁾ Aiurea în zori de zi muștră numai găinile, ca să ouă mai bine, sau prăsăra nuielo și aschii furate în zorile zilei acestia, ca să fie ouătoare și clocitoare bune, dar de unde au furat aschiile, acolo să strică găinile (V. 9—10). Cine n'are galițe,

¹⁾ M. ny. VIII: 546. XVII: 235.

acela în sara zilei Luciei fură o bucată de lut dela streșina vecinului, aceea o lipește lângă vatra sa; atunci va avea multe gălile; ear vecinul nu (K. 1, 111).

În unele comune secuiești în sara lăsării postului mare pre un pumn de grâu varsă puțină unsoare și apoi îl dau la găini, crezând că prin aceea recoalta viitoare va fi „grasă,” ear găinele vor oua bine (W. „P. Hirlep“ 93 feb. 6.). Nu-i bine să te uiți la găină când ouă, deoarece se ouă cu greu.

În vrăjitul de dragoste încă joacă roloul, cocoșul și găina.

Dacă drăguțul unei ardelence maghiară a devenit perfid, atunci împunge într'un arbore de pre deal inima unui cocoș negru.

Apoi dacă mama păduroi aceea „minunea” dă de aceasta inimă, atunci se „reintoare” la drăguța sa. Tot în acest mod procede și feciorul în un atare cas cu inima unei găine negre. Despre îndrăgostiții, cari se părăsesc unul pre altul, și apoi earăș se împacă, se zice „Minunea le-a mâncat anima.” (W. 1. 20. 1.).

Dacă în coaja nesticată a primului ou dela o găină neagră se pun câteva fire de păr, câteva bucățele de unghie, sau câțiva picuri de sânge dela persoana respectivă, găocea aceea apoi e îngropată pre mormîntul unui copil nebotezat, și încă înainte de reversatul soarelui atunci în persoana respectivă se poate ațuța amor, dacă adeva a treia zi după ce găocea a fost îngropată se află în ea umezală” (Kalotaszeg 13. 1.).

În noaptea lui Androiu pun sub perină un jumătate de ou și o păreche de pantaloni, postesc ziua întreagă și apoi visează că cine le va fi bărbatul (V. 44). Dacă în noaptea sfântului Nicolae fata de sēcuiu de pro Mureș aude cântând cocoșul, crede că atăta pețitori va avea în acel an, de câte ori a cântat cocoșul (H. „P. Hirlep“ 93. 6.). Fata maghiară din Călata în modul următoriu se convinge, că oare iubeste-o într'adevăr drăguțul ei: Oul prim al unei găine negre îl sflederoste în celea două capete și

apoi prin acestea două găuri suflă afară conținutul oului, găocea goală o pune pre euptoriu, că să se uște umezala remasă în lăuntru ei. Apoi pune în ea fire de păr și bucățele de unghii de ale drăguțului oi, o îngroapă aceea în mormîntul unui copil nebotezat, după trei zile desgroapă găocea și dacă într'acea o umezală, drăguțul oi o iubeste într'adevăr (E. 4, 125). În multe locuri în noaptea de Crăciun, când trag elopotele pentru misa de moazănoapte, fetele merg la găinariu unde bat în ușă; dacă cântă cocoșul, atunci în anul acela se vor mărita.

În alte locuri în sara de Sân-Văsiu fata bate albușul oului într'un tier cu apă dimineața forma aceluia îi va areta ocupăciunea fiitorului ei (V. 13). Cine în zorile anului nou va asculta când va cânta cocoșul pentru prima oară, dintr'aceea parte și poate aștepta soțul, din cătrău a auzit cântatul (Varga 180).

Dincolo de Dunăre s' într'aceea credință, că dacă nevasta care s'a măritat în căslegi va auzi în ziua de paști pe nemâncate cântatul cocoșului, atunci nici când nu va fi înșelată de bărbatul ei.

Ca muierea să fie productivă e dătoare a amesteca cu sângele bărbatului albușul oului și din gălbinaș punctul cel alb, aceasta amestecătură o toarnă în os de om mort, pre care apoi îl îngroapă în locul acela unde s'a îndatinat a se urina bărbatul seu. În Călata e datina a se zice despre bărbații, cari au mulți copii: „Iau amestecat sângele cu ou!” (W. I. 70).

Cine se visează cu găină albă, aceluia îi va muri vre un prietin bun. A to visa cu ouă însemnează nenorocire. Dacă vre-o găină străină se abate în ograda unei împovorato, aceasta va naște ușor; dacă căsătorinzii se întâlnească cu cloșcă cu pui, atunci căsătoria va fi bogată în copii și avuții (W. 2, 78). Dacă va cânta cocoșul sara târziu atunci va fi vreme slabă, tot astfel îi va fi și dacă se culeă foarte de timpuriu. Dacă cocoșul va cânta dimineața cu glas tare și neincetat, atunci pre aceea zi ne putem

aștepta la ploae; dacă însă găina așa zicând se scaldă în țărina pământului uscat, va fi ploae (K. 26. 1.), tot astfel dacă găinile stau într'un pieior. Dacă cocoșul va cânta înaintea ușii, atunci în aceea zi sosește oaspe (K. 1. 110).

Dacă omul se întelnește în drum cu cocoș alb, atunci va fi norocos. Pomii se pot senti de omide, dacă în ziua sfântului George înainte de răsăritul soarelui vom arunca un ou proaspăt într'un arbore oarecare din grădină (W. 1. 48). În ziua de anul nou nu e bine a mânca carne de cocoș ori găină, deoarece acelea roscolese îndărăpt și astfel alungă îndărăpt norocul (K. 1, 110). După credința celor din Călata la ou de noroc poți ajunge în următorul mod: Bărbatul găurește la un capăt oul și lasă să-i curgă albușul, poi prin gaura aceea picură în lăuntru puțină spermă, după aceea 'l astupă cu mare grijă cu gips, ceară etc. și 'l pune sub o cloacă neagră. În decurs de 21 zile oul se proface în peatră, și ori ce se va atinge cu el, aceea va aduce mare noroc proprietariului seu (W. 2, 144). Dacă la paști vor ascunde un ou alb nefert acela proste o sută de ani va juca (V. 35. 1.).

Oul, cocoșul, și găina joacă rol și la *vindecarea boalelor*.

Din ouăle, șunca, aiul și pânea dela paști se pune de o lăture câte o bucătică, din care i-se dă celui ce-l dor dinții, ori vacilor, cari nu dau lapte. Dacă cineva se perde în decursul anului acela va găsi drumul aducându-și aminte cu cine a mâncat primul ou dela paști (V. 35. 1.).

Pre la Deșiu zic: pune în ziua paștilor în apa în care te spoli un ou roșu, urzici proaspete și un ban de argint. Cu apa aceasta se te speli în decursul serbătorilor. Atunci în anul întreg vei fi roșu ca oul, tare ca urzicile, sprinten ca apa și avut și norocos (V. 35. 1.). Dacă vom pune un ou proaspăt sub patul morbosului, atunci spatele acestuia nu se vor beșica de culcat. Sângele ce pică jos, când se frige vre un cocoș,

e remediu bun contra stropsălei și gușei (R. 131, 148).

În contra sgărciurilor o datina a afuma cu pene sub nasul oamnelor (Varga 149.).

Dacă cineva a deochiat vre un copil, umple de jumătate un pocal cu apă curată, apoi pune de asupra lui un ciur. După aceea scurge încotinel albușul unui ou prin ciur în apa din pocal: dacă albușul reslițit pe apă va areta figura unei muieri cu rochiă, atunci a fost deochiat de muiero, oar dacă va areta forma unui bărbat cu pantaloni atunci a fost deochiat de bărbat. Și dacă se știe acest lucru atunci trebuie spelat numai copilul cu apa aceea atunci numai decât se va vindeca (E. 2, 301). În contra gălbănării o datina de a i-se da celui morbos un măr fript, în care au fost puse noaue gadini luate de pe capul unui om cu acelaș nume ca morbosul (o datină lătită la multe popoare).

Asemenea o bucătică din escrementul omului cu acelaș nume care se pune în locul gălbunșului unui ou tare; oul, copt apoi într'un mic săculeț trebuie pus apoi pe sub ascuns sub covorul de pre altariu, ca preotul să facă trei slujbe preste el, după aceea apoi morbosul să și'l atirne de grumazi pentru a-l purta (Varga, l. cit. 142). Contra turbării fierb următoarea medicină și o dau se o bea respectivul: vaca D-lui, (cutăruca) culeasă înainte de Sânziene, așchiile unui arbore trăsmit înainte de sfântul George, gândaci de frasin, muguri de frasin culeși în primăvară, gândaci de alui sfântul Ioan, două coji de ou dintre Crăciun și anul nou și flori și iarbă cari s'au lipit între degetele picioarelor celui ce au umblat desculț în zorilo Sânziene-lor (Varga, 148).

În comūnele Valkó și Zentelke din cercul Călatai se crede, că acel om, care a căleat pe locul unde a fost îngropat sângele unei găini negre, devine morbos de moarte.

În Călata i-se dă popii la botězul fetelor o găină, car la al feciorilor un cocoș (J. 214). Unde le aduc acestea

tăietate popii, picioarele aceloră lo îngroapă sub streșina căsii, că până atunci, până ce acelea nu s' vor face prav și cerusă pre copil s' nu-l ajungă morb greu; dar dacă totuș va fi morbos, atunci cred că aflând vre o strigoaie picioarele amintite a stricat copilul. In atare cas desgroapă picioarele și afumă pruncul cu ele (E. 4 213). »Dacă găina ouă ou cu coajă moale, acesta trebuie stricat cu mătura, deoarece acesta însemnează cas de moarte.«

Ca animalele răpitoare s' nu-i strice galițele econoama maghiară face următorul lucru. In partea de miază-zi (in Bácska) implântă in grinda podului o secure rea și nefolosiveră, »că s' nu ducă uliul găina.« Săcuiențele bat un cuiu găsit in cimiteriu in locul unde-i mân noaptea găinile. Preste Dunăre econoama căsii taie o găină in noaptea lăsării postului mare, apoi penele jupite de pre ca pre cum și intestinelor le aruncă într'o tufă oarecareva, ca astfel s' depărteze animalele răpitoare dela galițele ei. In multe locuri econoama căsii prinde mai întâi puii in șurț ori sită și astfel îi pune pentru prima oară afară; o face aceasta pentru ca să nu fie atăcați de răpitoare. Ca paserile răpitoare să nu poată strica puii, in ziua de lăsarea postului mare trebuie fiert un cap de porc și apoi trebuie privit la pui când îi lași afară prin găurile acelea, unde au fost ochii porcului zicând: cioară, uliu, țarcă fireați oarbe cu toții, numai voi puii mei s' aveți ochi! (V. 28. 1.).

Dacă vom pune in troaca galițelor cap de șerpe prins înaintea Sânt-George-lui, atunci uliul nu va duce puii, tot așa nu le va duce dacă le vom da galițelor carne in sara lăsăturii de postul mare. Dacă apoi in duminerea florilor vom în-cunjura de trei ori casa cu mișoare, binecuvântate, atunci in anul acela răpitoarele nu vor duce nici o găină din curto.

Sunt câteva vrăjitori referitoare la aceea, ca nimenea s' nu poată lua *folosul* galițelor și s' nu le ataco *morb*.

In părțile de miază-zi in sara Cră-

eiunului adapă găinilo din căpățină de cal, ca s' nu le poată deochia nimoni. In presara Sânzienelor implântă pre găinar o creangă de spin, ca să nu se poată apropia de galițe vrăjitoarele, știfi. In Călata in sara sfântului George pun crengile de soc in colcușul găinilor, ca s' nu lo strice »*spiritele rele!* Dacă econoama va da s' bec găinele sângele coșului, care l'a tăia pentru prima dată in acel an, atunci găinilo nu numai vor fi ouătoare bune ci nici nu le va putea lua nimenea roada. In Ardeal in multe locuri prasără in găinarii cojile ouelor roși dela paști, ca »să nu poată lua roada galițelor oamenii rei.«

Pentru a ajunge scopul acestor conform credinței poporului din Călata, e bine a unge lemnelor acelea pre cari dorm găinilo cu soric de slănină de aceea care a fost trei zile in țerina unui mormint. — Tot in Călata cred că e preste măsură bună ouătoare aceea găină, care din întâmplare a mâncat peri de om mort; roada acestei găine nu o pot lua nici un fel de strigoi. Despre o temec foarte roditoare, pre care adeca »o umplu copii ca năsipul« e datina a zice: »o fost îngrășată cu peri de om mort!« In comitatul Alba pun in troaca galițelor peri de căne mort, ca nimenea s' nu le poată strica. In comitatul Odorheiu și in ținutul Nyárad-ului tot cu acesta scop adapă galițele din unghia piciorului din dărăpt a calului.

Pre aiurca prasără întreagă curtea cu mălaiu mărunțel, că apoi nimenea nu poate duce galițele până atunci până ce nu va culege toate firele presărate. Inainto de sfântul George nu trebuie dus flori in casă că nu va fi noroc in galițe (V. 38. 1.). Dacă galițele pier tare, atunci trebuie pus in troaca lor coada unei șopirle prinsă inainto de sfântul George și numai decât vor încota a peri (V. 38).

La stretenie (intimpinarea D-Jui, ziua cu lumina) econoama sara s' uită la găini cu lumină sfântită, dacă face acest lucru atunci in acel an îi vor fi scutite găinile de perie.

Pre aiurea econoama în aceasta zi afumă cu tămâie sfințită găinariul. Dacă găinele să umplu de păduchi, atunci le ung cu oleiu, unsoare sub aripi și propept. Dacă găinole n'au apă de ajuns, atunci fac „cobe“ și pior, dacă nu rad de pro limba lor îngroșala aceea, la care operațiune să pricepe fiește care econoamă.

Intore o grijă deosebită econoamele și cu priviro la aceea, că găinile „să șadă bine“ *adecă să clocească bine și să scoată mai multe puice decât cocoși.*

Pre valea Ipoly-ului mama de familiă în sara Crăciunului în decursul întregoi cine nu să școlă dela masă, ca găinele să-i clocească bine în decursul anului întreg. În sara Crăciunului sărvitorimea aduce un butuc pre care gazda căsiii îl pune pre fec însoțit de cuvintele următoare: „Bună ziua, fie-ți binecuvîntată ziua nașterii lui Christos.“ Econoama apoi aduce paie. din care o parte le aruncă pre butuc, car cealaltă parte o pune pre sama cloștelor, ca să clocească bine (W. 1, 34. cfr. K. 2, 26).

A căru clocă șede reu, acela fură de undeva un cuiu vechiu, și-l pune în cuibul găinei; atunci o leagă cu acela de cuib (K. 2, 109).

Dacă muiorea să pune buburuz lângă cuibul cloșcii, ca să vază oare scoate puii nu-și așeze sub ea rochia, căci să vor înaduși puii în găoci (K. 2, 110).

În Ardeal în multe locuri găzdoile căsiii numai pentru aceea să lasă să fie udate, pentru că găinile să le clocească bine; pre aiurea cred, că aceea găină va cloce bine care va mânca cojile de ouă roșii dela paști. La bobotează preotul sfințește căsile în Szomolnok cu acesta ocașiune pun sălărița pre masa cea mare, așezând la mijlocul ei o lumină aprinsă. Preotul șede vre-o câteva minute după ce a sfințit casa ca să clocească bine găinele.

În Göcselj nu numai șede popa ei după el trebue măturată tinda și gozul trebue duș în găinariu, ca să clocească bine găinele. Conform credinței celor din Călata, puii cresc iute dacă le dăm de

mâncare corastă ce să face din laptele vacii fătate de curund; dacă dăm și cloșcii atunci aceasta clocește bine și va avea pui frumoși.

În comitatele Fejér și Torontal pre aiurea pun sub cloce și peri de cănc, că apoi să-și apere bine puii. Dada credința poporului din părțile de miază-zi, puii cresc foarte repede, dacă în cuibul cloșcii să pun oase de om mort (W. 1, 77). În Ardeal pre aiurea o datina a bate în părete un cuiu ruginit aproape de clocă, ca „oamenii cu ochii rei să nu deochiă.“

În multe locuri p. e. în Deșiu pun cloce sau când vine sara ciurda în sat sau când eșe dimineața (V. 4). În ținutul Segedinului pun clocele Marța, care e ziua Precoști (K. 2, 3). Ferea cloșcii pusă în ziua Vinorii e mică (V. 5.); să zice și aceea, că oule puse sub clocă în aceasta zi să strică (Vr. 180). Dacă sub clocă să pun ouă fără soț, atunci va scoate pui mulți car de vor fi cu soț, atunci va scoate puțini.

Dacă vom pune sub ea ouă lungărețe și ascuțite, atunci vor fi mulți cocoși, dacă vom pune ouă rotunde, atunci vor fi multe puice; oule aproape pretotindenea le pun sub clocă din pălăria bărbătească.

Dacă econoama voiește ca să aibă pui mulți de timpuriu, și că aceștia să nu piară și să nu să piardă, atunci în noaptea crăciunului amestecă la olaltă atâta grâu ori și cucuruzi, cât să fie de ajuns galițelor în colea două zile ale crăciunului; apoi în dimineața crăciunului pune în mijlocul curții un cerc și într'aceasta prasără grăunțele pre sama găinilor, ca să mănecă din cercul acela.

Alții cară de aceea le dau de mâncare la găinile ouătoare în ziua de crăciun, ori în ziua Luciei din cerc, căci apoi nu merg să să suie în curtea altuia, ci rămân în curtea lor și ouă mult (Kr. 64). În dimineața primă a liturgiilor din postul crăciunului, numito Rorate, când trag clopotele în multe sate maghiare de miază-zi o femeie române acasă, prasără pre fața căsiii un jup de paie, pre cari

șodo câteva minute, ca găinile să clocească bine (W. „P. Hirlep“ 93. dec. 17). În economia cu galițele amesurat datinei poporului maghiar, pentru aceea 'su însemnate foarte Rusaliile, pentrucă cloca pusă în ziua acestei serbători scoate toate ouăle și nu să impuțește nici unul. În comitatul Zala să crede, că e bine să fure un braț de paie din curtea preotului și pre acestea să pună cloca, căci atunci toate ouăle vor fi scoase și vor fi mai multe puice decât cocoși, („Vasárnap Ujság“ 1886. évf. 355. l.).

Dacă găina ouă ou foarte mic, atunci pentrucă să nu ajungă casa ceva periclu svirle oul preste casă în vecini (K. 2, 110).

Dacă găina cântă cocoșește atunci va ajunge casa ceva periclu. Cine da preste peno negre la încrucișarea căilor, nu calce pre ele căci va muri în anul acela, dacă însă s'a întâmplat de a călcat pre ele, atunci aruncelo în vre-o apă curgătoare zicând: „Atunci să ve ved, când roaua va spăla albe!“ (Ibid. 28 l.). Oul ouat în ziua sfântului George trebuie îngropat în pământ lângă casă, deoarece atunci „aceasta va fi ferită de morhuri“ (W. 2, 86). Nu numai în Ungaria de Sud, ei și în Călata o datina de a zice despre cutare om foarte bătrân: „P'au tras o eamnă lungă.“ În Călata aceasta e o remășița a unei reminiscință de mult dispărută; adeva după cum spun oameonii bătrâni — odinioară a fost datina aceea, că îndată după naștere rudeniile tăieau capul la o găină apoi mațele aceleia părintele nou născutului trebuie să le desgurge astfel, încât să nu le rumpă de loc, sau decumva din întâmplare s'au rupt, totuși să-i rămână în mână o bucată considerabilă de lungă. De ce o fost mai lungă partea remasă în mână, de aceea p'au profetit o viață mai lungă nou născutului.

Carnea găinei o mâncă numai moașa și părintele copilului. În Ungaria sudică aruncă în foc oasele din piept ale găi-

noi, de unde apoi preste scurt timp le scot și apoi moașa profetește viitorul nou născutului din crepăturile ori petele ce s'au ivit pre ele. Dacă pro oasă nu sunt de loc pete ori sunt foarte puține, atunci băcutului li va fi bine în viață (E. 4, 112). Despre morboșii greu putem ști, dacă vor trăi, ori vor muri, dacă când dorm vom svirli o peană preste capul lor, la femoe o peană de cocos, car la bărbat o peană de găină; dacă să va cobori pre morbos atunci acela va trăi, car de va cădea lângă patul morbosului atunci acela va muri (Kalotaszeg I. 1890. 29).

Dacă omul va afla găoci de ou în grașd, și nu 'și va putea da samă cum au putut ajunge acelea acolo, acelea trebuie puse sub roata carului și astfel sdrobite, căci din contra animalele cari să vor lega aici vor fi morboase (cfr. datina „finilor eszt-i: „Sitzungsberichte der gelehrt, esthnischen Gesellschaft“ 1886. 51 p.). Dacă în Călata oarecine n'are noroc la vite și crede că la aceasta e cauza atare strigoae, atunci sfiderește în celea doauă capete oul prim al unei găine negre și conținutul lui îl suffă în nutrețul vitelor sale, car găocile le îngroapă în vârful unui deal strigând cuvintele următoare: „Dacă strigoaea, care 'mi strică vitele, va sbura pre aici, dealul svirle după ea acest ou ca să piară (W. I. 11. H. 25).

Pre aiurea în ziua de paști svirle preste casă un ou roșu apoi acesta îl îngroapă acolo unde a căzut, ca în anul acela să nu trăznească casa. Dacă vom acăta pre coșnițe o bucată de pănură umezită cu sânge de cocos, atunci albinele vor fi diligente și veninoase (E. 2, 18).

Din acestea dato apare că cocosuș, găina și oul în religiunea vechiă maghiară a avut o însemnătate simbolică foarte mare, și cumcă acestea au fost folosite și ca sacrificiu.

Wlislöcki-Dörfler A. Fanni.

O ISTORIE MISTERIOASĂ.

— De *Coloman Mikszáth.* —

În satul nostru locuiea odinioară o damă distinsă, separată mereu, cu numele văduva Papp de Szaldobosi. Rare ori părăsea dînsa casa a căreia uși erau pururoa închise și ferestile acoperite.

Când era să merg la gimnasiu în Rimaszombat, mă dusă muma mea la toate familiile nobile din sat ca să-mi lăsau rămas bun, și așa mergeam și la dînsa. Mi aduc încă bine aminte Ședea în un fotoliu mare de piele, avea ochelari pe nas, pe umeri purta o pălămie mică și tușea mereu.

„Eu încă am un copil“ zise ea adîndu-mă lin pe cap „dar acela e mai mare ca tiner.“

Și cînd ne luarăm adio, mi pusă în palmă un doizeceri. Eu nu o am mai văzut altu, căci moartea a eliberat-o de viață a căreia tristă istorie voi a o onara aici.

Francisca Szaldobosi era pe timpul insurecțiunii nevastă tîneră. După cum spun bătrînii ea era pe acele vremuri o frumseță adevărată. Fața albă ca omătul și netedă ca marmora, ochii plini de foc ear membrele pline de elasticitate.

Părinții ei erau săraci și se zice că Iosif Szaldobosi ar fi luat-o numai pentru rara ei frumseță, căci el era atîta după neam cât și după avere unul dintre cei mai de frunte oameni ai țîntului Mohora.

Dar luînd lucrul mai la ochi, nu făcî prea mare noroc cu el, căci el era un om foarte curios și misterios. Fața lui îi era frumoasă, dar respingătoare. Ca copil avea el căutătura lui înspăimîntătoare, ear moașa lui știea istorii minunate despre el. El era și altecum ca ceilalți oameni.

Nu se putea uita nimînuui în ochi nu iubea pre nime. Ba chiar și cîinii îl încunjurau cînd mergea pre stradă. Nu se întăluca cu nici un om și totuși eșea

foarte des afară, fără a se ști că ce făcea.

Pentru aceasta era tînușo mare că s'a legat de Francisca.

În ziua cununiei sale fulgera mereu și era o vreme grea, ba în șura ce era vis-à-vis de biserică chiar și trăsni. Focul acesteia și arunca razole chiar pînă la altar înaintea cărui stetea părechea tîneră și mîroasa numai cu greu putu răspunde: „pro vecie.“

Szaldobosi și dusă nevasta acasă în o căleasă cu patru cai la casa sa și trăiră fericiți; sau cel puțin nici unul nu se căia. Dar nu era casă mai tristă ca a lor, chiar și păsorile o încunjurau numai corbii și paserea morții venea noaptea și se apropiu de ea croncîind par că ar voi a zice că ele 's servitorii fideli ai acesteia.

În curte era un porumbariu prea frumos, nevasta iubia mult paserile și-'și aduse doi porumbi albi. Dar puii acestora încă s'au făcut negrii cum erau găinole și găștele din curte și aceasta curte neagră cu animalele sale negre, credea că o pusă sub anătemă.

Abia trecu un an și în casă sbură o pasere: cocostireul. Aceasta adusă un fecioraș mic care în botez primî numele de Nicolau. Dar tatăl seu nu era acasă, căci în țară intrasă și altă pasere: Vulturul frances.

Aripile acestuia erau mari ca norii și pre undă sburau se vărsa ploae de sînge.

Dar noi nu ne-am spăriat de ea căci noi am suferit multe și așa acum încă priveam cu sînge rece în viitor.

Cînd sosi porunca de plecare, gloțaii se suiau numai cam a silă pre cai. Mai cu samă erau lenoși presto măsură nobilii din Mohora. Dintre 22 cari aparțineau despărțămîntului contelui Brunsvik sub diferito pretexte unul după altul

au mers ear îndărăpt. Numai 9 inși au mers aevea în luptă.

Dar și dintre aceștia să re'ntoarsă în mod suspect Barnabas Pelly și în o Duminecă frumoasă călări prin sat învălit în dolmanul său pătat. Viteazul nost ora de o lună dus de acasă. Știea însă enara multe istorioare eroice. Lupte înfloritoare avea loc pro aceste vremuri sânge mult s'a vărsat. Istorieii nu au scris despre aceste nimic, dar ei nici nu puteau ști, căci nu au fost do față.

Grozavii știro adusă despre Iosif Szaldobosi, acesta intrasă ca șpion în tabera împăratului Napoleon și în serviciul aceluia. Convenea naturei sale, dar era totuși cova ne mai auzit, că un nobil să se dimită până la așa ceva.

Nici pământul nu suga sânge trădătorului, ba chiar trupul i-l aruncă afară.

Dar poate nu era adevărat! o lună mai târziu însă să re'ntoarsă Emeric Kerepály împetriștat cu nonumărate rane și afirmă aceeași faptă ca și Pelly, dar el zise că nu Șpionul lui Napoleon ci al lui Francise I. Deci și ca trădătoriu ora misterios.

Nu mult după aceea pusă capăt acestor lupte pacea dela Viena. Nobilii din Mohora au venit îndărăpt, numai Szaldobosi lipsca. Ce s'a ales de el, unde era, nu știea nime. Dar să vorbeau multe. Unii ziceau că e domn mare la curte, alții că Napoleon l'a dus cu sine. Unii carăși că de rușine s'a retras în Polonia.

— Acela nu să mai întoarce — zise Pelly — dar nici să nu cuteze.

— Să ne rămășim că să reîntoarce — zise cu dispreț Kerepály — și să rămășiră.

Toți să disputau că care are drept, și nime nu credea că nu va perde nici unul.

Un an după celo istorisito, mergea o căruță albă cătră Mohora în o noapte rece de eamnă. În jilț ședeau doi oameni, unul mâna caii altul era îmbrăcat în uniformă pestriță de haiduc. O ceată de

câni potrocoau trăsura cu urlote asurzitoare.

— Mergeți dracului — strigă viziteul dând cu sbiciul în câni — să cuvine aceasta, he?

— Dă-lo paco; poate câni au mai multă minte ca noi, eu tot-deauna am auzit, că ei știu mai bine, a prețiiu pro om.

Încet întră trăsura în Mohora. La una dintre casele mici era încă raze de lumină, haiducul să coborî și bătând la foreastră întrebă:

— Unde e casa lui Iosif Szaldobosi?

Baba caro chiar cetea psalmi, auzind acest nume tresări spăriată și tromurând de frică li spusă:

— Colo șede la biserică, visavi de erăjmă.

Corbii fugiră spăriați când trăsura întră în curtea casei vechi.

— He! oameni aideți și deschideți — strigă viziteul — este cineva pro aici?

Servitoarea bătrana Iolăa Majgon să trezi.

— Ce vreți? — întrebă ea — Lăsați-ne în pace și dacă avoți cu noi ceva veniți mâno dimineață.

— Deschideți ușa — strigară cei de afară — aducem pro domnul vostru.

— Jesus Maria — strigă bătrana — domnul o aici, domnul a sosit.

Ea năvăli desculță și desbrăcată afară, dar stăpână-sa o întrecusă.

— Unde-i el? — strigă dinsa privind în curte — pentru ce ne nebușiți?

Haiducul luă învălitoarea albă de pre ear și zisă:

— Aici o în sicriu, luați-l jos!

Nu să poate descrie spaima servitorimoi adunate aici. Frumoasa văduvă gălbini' ca ceara și căzú ametiță la pământ.

A doua zi tot satul era în febere. Cu mic cu mare era plin de curiositate și compătimiro și cete întregi năvăleau în sala mortuară.

Era adevăr acolo; era sicriul de lemn

do nuc pro caro ora seris cu litere do argint: „*Spectabilis Dominus Iosephus Papp de Szaldobost.*”

Dar cum a ajuns el aici? Unde și cum a murit? Încă și după moarte era misterios?

Cadavrul sosi cu mare onoare petrecut de servitoriul comitatului. Dar de unde? Un cere după altul a căpătat poruncă să petreacă cadavrul lui Iosif Szaldobosi până la comitatul proxim. Dar cine a dat aceasta poruncă? Un întunec curios încunjura sicriul.

În ziua următoare era să fie înmormintarea. Bătrâna Majgon ceea și ferba pentru pomene, cantorul compunea „versul mortului” și eroitoroasa cosea vestmintele de doliu pentru doamna. Toți lucrau numai văduva nu. Acolo să prăumbla singură cu copilășul ei. Ea nu mai plângea ei o liniște ghețoasă o cuprinsă. Privea lung copilul apoi i zicea: „Tatăl teu e mort.”

Copilul suridea.

Seara, când voi să-l culce, i veni în minte că să cuvine să-l ducă și pro el în camera mortului și să dusă eu el în lăuntru. Copilul însă, ora somnuros plângea și ascunzându-și capul la sinul mamei salo nici că să uita spre sicriu.

Luminile de ceară aruneau umbre înfiorătoare pe cununile de flori respândind un miros neplăcut.

Doamna Szaldobosi a aranjat toate. Pre cât de tare s'a spăriat la prima vedere a sicriului atât de ușor s'a obișnuit cu el, de credea că-i o mobilă. Ce schimbăcios e omul!

Acum ear i întoarsă capul copilului cătră sicriu și i zise:

— Acolo pausează tatăl teu.

Dar copilul nici acum nu voi a să uita acolo.

— Dar oare acolo să fie el? gândi ea de-odată?? Forbîntole și friguri o luări; și oare cum jace el în sicriu? Cu capul tăiat? Cu popțul rănit? Sau doar eu ochii deschisi? Cine să i fi închis căci nimo nu l'a iubit.

Ea grăbi afară, așază copilul în

lengăin și grăbind la lelea Majgon îi zisi:

— Dă-mi în grabă o secure!

— Chiar la mână o am, dar ce vrei cu ea?

— Vreau să deschid sicriul.

— Doamno Dzeulo — strigă bătrâna pătînd — nu face așa ceva.

— Pentru ce nă? Eu vreau a 'mi mai vedea odată bărbatul și dta vii cu mine!

— Eu? nici să-mi dai tot satul necesta mie.

— Bine atunci merg cu singură! — zise ea — și cu securoa și o lampă mică intră în chilia mortuară. Ea să apropiă de sicriu și miina nu-i tremură de loc când pusă securoa în crotătura sicriului. Coperișul cărții, când ea să apăsă pro codoriștea securoi dar totuși nu să delătură. Acum rădică ea cu mâna în sus căci voea a-l vedea.

Afară era un viscol puternic și străbătea puternic în chilio prin forestile deschise. Luminile se stinseră par că dracul soțul lui Iosif le-ar fi suflat. Dar lampa din mâna ei nu să stinse, ea lumină interiorul sicriului.

Palidă ea păretele să întoarse ea earăși la lelea Majgon abia având atâta putere să închidă ear coseiugul.

— L'ai văzut doamnă dragă? șopti spăriată servitoarea.

— Da! Fă iute patul, vreau să mă culce căci mi e frig de îngheț.

Toată noaptea avu friguri mari și dinții îi băteau ca mărgolele ear pro față i curgeau sudorile reci.

A doaua zi fu înmormântarea.

Multe familii nobile s'au adunat și cadavrul fu așezat la odihna de veci, ear văduva fu predată lumii căreia i aparținea încă eu tot dreptul.

După ce ospira terminul doliului nimo nu credea că văduva va schimba vestmintul de doliu cu al doiloa, ceea ce să întemplă, și casa să implu de pețitori.

Nici odată nu fii așa frumoasă ea în decursul văduviei sale. Ea ora mai plină și mai sdravonă; dar toți căpătara cor-

fă deși mulți erau avuți și din familie mare.

Lumoa întroagă să mira asupra acestei faptă. Nu iubea pe nici unul? Au nu avea ea inimă? Pre cine așteaptă?

În urmă ambițiosul Burnabas Polly află cauza acestei ținute:

— Oh nebunul de mine! Ea sörmana de sigur mă așteaptă pe mine.

Era lucru foarte ușor de priceput cum de ambițiosul nobil nu a cugetat pân acum așa ceva.

În o Duminică să îmbracă serbătorește și merse la pețit. Nevasta era frumoasă, avrea și mai frumoasă, ear copilul ei Nicolan era bolnăvicios.

Dar el încă nu avu noroc, deși era o figură măestetică; cu umeri lați, barbă brună frumoasă și ochi schintetori. Doamna Szaldobosi numai mulfămi de onoare luă buchetul de rosmarin dar nice-l pusă în pör, nice-n pept, ci în un pocal de apă și cu ochi în pământ și vocea întristată zise:

— Nu mă pot mărita după nime.

Polly să rușină căci el era timbrat pe vecie. Cum să deie el acum față cu oamenii, el nobilul ambițios, pre care — după cum spune el — nu l'a învins nici o sabiă până acum și nu l'a disprețuit nici o nevestă.

Dar Dzeule ce cauză are de nu vre să se mărite?

Nu pot, nu 'mi e permis! Cine nu o lasă?

Babele șopteau: „Defunctul avu de lucru cu cel necurat, acestuia i-a lăsat nevasta cu contract. Așa dară acum nevasta lui Szaldoboși e femeea dracului.“

Era ceva adevărat în aceasta, căci un drac nu-i da pace nici de cât: *Amin-tirea!*

Ea trăia închisă și singură în casa ei și numai anii aveau acolo intrare. Dacă să întâlnea totuși cu cineva, remănea mută și nici când nu făcea amintire despre soțul ei. Fiul ei era pentru ea totul. Copilul blând și serios care era tot-dea-una moros, sămăna cu un bătrân mititel. Când era de 12 ani doja avea peri cărunți pre cap.

Muma sa 'l creștea lângă dēnsa, nime nu l'a văzut pre acela jucându-să sau surizind dar în lucrurile femești era acasă. Când fu odată întrebat că ce lucră cât e de mare ziua, răspuns: „O, avom mult neccas cu bucatăreasa cea nouă, toate trebuie omul să i-lo arote, nime nu face de capul oi.“

Mumăsa îl iubea atât de mult încât îl creștea și pre o fată. Ea când acela ajunsă otatea de 20 ani îl trimisă la Universitate în Prusia, ea să învețea a cunoaște lumoa.

Dar despărțirea aceasta o pusă bine. Sănătatea i scădea pe zi ce mergea și întreaga ei natură să schimbă cu totul. Ea devonî vorbăreată, cerea societăților și pre tot locul vorbea numai de fiul ei, Nicolau.

Acesta scriea regulat în fic-care lună. Mumăsa aștepta cu maro dor epistolele lui și după ce le cetea de nenumerate ori le ducea la toți cunoscuții ei să le cetească. Din fiecare șir cetea că ce bine trăește și ce voios și sprinten e.

Câte odată părea că nu-i cu toată mintea, căci vorbea lucruri foarte admirabile. Odată o întrebă o amică a sa pentru ce nu a voit a să mărita?

— „Pentru-că am deschis sieriul bărbatului meu și în locul cadavrului am aflat numai petrii și fân.“

Altădată să plânsă cu încredere amicelei sale:

— Cel mai mare secret al vieții mele 'mi apasă sufletul, cel mai negru întunerec 'mi apasă inima. Eu mă toameam că să va reîntoarce și speram, că o să să rentoarcă, dar tot-dea-una 'mi era rușine că nu a murit.

Oamenii dedeau numai din cap dar nu cutezau a-i contrazice, De spunea alteineva asta o credeam; dar fiindcă ea povestește, ziceau că și-a perdat mintoa.

Și în faptă atât trupește cât și sufletește slăbea merou. Când să deschiseră roșele ea căzu la pat și nu să mai sculă altul. În decursul morbului avea zilnic visiuni noaue. Când vōdea pre soțul seu în țōri depărtate ear lângă ea doauă fote cari sămănau bine cu Nicolae al oi. Când

era vreme noroasă avea viziuni înfiorătoare. Vedeă cum lăsa împăratul mânios să-i taie bărbatul în bucăți; apoi spăriat de fapta sa i trimise un coșciug fals.

Cunoscuții și grijitoarele sale se necuiau a o liniști.

— Nu-ți bate capul cu do-acestea bărbatul teu e de mult în mormânt, lasă-l să se odihnească în piteo. Toți vom ajunge acolo.

Pe zi ce mergea era tot mai rău așa, că Barnabas Pelly și doamna Veress au decis a serio lui Nicolau la Berlin că de vrea să mai vadă odată pro muma-sa să grăbească acasă.

O săptămână mai târziu însă, ea stăruca să cheme acasă pro copil.

O zi trecea după alta dar Nicolau nu mai sosea. Ea poate murea mai demult, dar par că dorul de copil o mai ținea în viață.

Abia o lună mai târziu sosi epistolă dela el. Pelly o desfăcu și coti:

„Iubită mamă!”

„Eu mulțămită domnului”

„sum sănătos . . . . .”

„Nicolau.”

— Despro aceasta nu-i acum vorbă — strigă Barnabas infuriat, că copilului nu-i păsa de morbul maicei sale. O să-i mai serio el o epistolă, dar acolo vor fi cam groasă literele. Dar și la aceea veni respunsul numai la o lună când muma sa trăgea de moarte.

El nu făcea de nimic amin ire e serica chiar ea în luna trecută:

„Iubită mamă!”

„Eu mulțămită domnului”

„sum sănătos . . . . .”

„Nicolau.”

Dar acum și ea era sănătoasă și în ziua următoare o așezară în cripta familiei Szaldobosi.

După înmormântare zise Pelly:

— Amicilor, se cereăm dacă a vorbit dreptate defuncta când trăia.

Și ea a vorbit adovăr; Iosif Papp

de Szaldobosi nu era în sieriū ei numai petrii și fân și aceste petrii au apăsāt sufletul sermanei femei 22 ani.

— Aceasta nu o las într'atăta, căci o un cas foarte înfiorător — zise Pelly.

— Ce! A înșolat pro biata muiere — adauso altul — atăta e totul. Ba să poate că undeva i-a nimicīt cadavrul po câmpiilo Vienoi.

— Nu-i vorbă numai do aceasta — zise Pelly — dacă el ar fi aici, atunci ou nu aș fi căpătāt corfūt.

— Așa i, afirmară amicii lui.

— Eu nu las lucrul într'atăta. Un Barnabas Pelly nu se lasă purtat de nas.

Fiind în testament denumit ca tutor, cel dintăiu lucru fū a indeplini celo dictate de testament. Serie de nou la Berlin lui Nicolau să vie și să iec înseamă moșia. Pro cuvertă scriso: *cito citissime?* Dar nu primi respuns decât ear la o lună sosi o epistolă la adresa mamei sale carea suna:

„Iubită memă!”

„Eu mulțămită domnului”

„sum sănătos . . . . .”

„Nicolau.”

Acum Pelly era în corn de capră. Să dusă cu un amic al seu la Berlin. Săptămâni întregi au alergat, ei până au putut descoperi toate.

Nicolau Szaldobosi era mort. Cu nu jumătate de an mai înainte se pușcase. Soartea lui l'a dus la asta? Avea el în sine semința blăstămului familiar? Cine poate ști aceasta. Conșolarii sei povesteau că odată a întâlnt un om bătrân pro stradă și gălbîinind strigă: »Acesta e tatăl meu,«

La observarea conșolarilor sei, că el fū de mult mort, dădū din umori fugi după el și-l agrăi. După aceasta mai multe zile nu-l vezură. S'a decis a muri dar nimenui nu spuse dospro aceasta cova. În ziua penultimă scriso la vre-o 50 epistole și le prodă celui mai bun amic al seu zicându-i:

— Din epistolele aceste în fiecare lună trimit câte una bunei mele mame.

Așa primea sormană de ea epistolele cu cari se mândrea că eo bine-i mergo fiului ei.

Nefericita de ea! Ce minunato 's lucrurile tale Doamne! Avea un soț inormormintat, care poate era încă viu și un fiu viu care era de mult înormormintat.

Pre cel viu voea acum Pelly cu tot prețul a îl găsi. Cât eo sosi acasă însinuă la comitat o pără lungă rugând că se cereo după Iosif Szaldobosi și se-'l pedepsască după merit, căci acest om netrebnic, a fost tiranul familiei sale, nu numai că a simulat moarte și prin aceasta făcând pre preot se îngroape și sân-

tească petri, a ofenzat biserica sântă ba chiar și cimiteriul l'a rușinat, căci sieriul lui fu găsit gol pre hotarul Mohorei, ceo eo întreg satul poate dovedi.

Autoritățile au și dispus corectarea și au aflat că toate sunt neadevurate. Dupăce însă au dovedit că totuși 's adevurate, încep a se pune pe cugete înaltul comitat și luând în considerare aceea că atunci sieriul cu cadavrul (?) fu adus acasă la poruncă mai înaltă, au decis: că aceasta afacere o în adever misterioasă, dar nu o consult a o urmări până în celea mai mărunte părți.

Ce făcu acum Pelly? Ce se fac eo? Eu încă nu serutez mai departe și mă supun poruncei comitatense.

I. C. Pop.

CÂNTEC PATRIOTIC.

— Honfidal — de A. Pelófi.

Al t^{eu} sum, țară iubită
Cu trup, suflet și inimă.
A iubi, eu n'am pe cine
De cât chiar numai pre tine.

Biserică, peptu'mi este,
Ca altar, chipu'ți servește,
Tu stai; căci dărim, de trebe,
Biserica pentru tine.

Rugăciunea cea din urmă
A peptului în ruină
Va fi: Dumnezeu s'ajute
Patria, binecuvinte!

Dar eu nu fac gură mare,
Eu nu strig nici sus, nici tare,
Că iubirea mea cea mare
Cătră tin' hotar nu are.

Ci-n secret îți urmez ție,
Meargă'ți reu, sau meargă'țibine;
Eu nu'ți sum fără credință
Ca și a drumului umbră.

Dar când v^{ed}, că umbra crește
Când v^{ed} sara că sosește
Și ceriu-ți se înnegrește:
Durerea mea atunci crește.

Și mă duc acolo unde
Fii tei cer de la soarte
Rădicând a lor pocale:
Lumină nouă de soare.

Și goli-voi sticla plină
Deși este foarte amară,
Căci acolo sunt v^{ersate}
Lacrămile noastre toate.

Trad. I. C. Pop.